
ОТНОСНО ПРОИЗХОДА И РАЗВИТИЕТО НА ИКОНОМИЧЕСКАТА ТЕОРИЯ И ПОЛИТИКАТА НА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ

**Живорад Глигориевич¹, Петър Веселинович²,
Александър Манасиевич³**

*^{1,3} Университет Ниш, Икономически факултет, Република
Сърбия*

*² Университет Крагуевац, Икономически факултет, Република
Сърбия*

E-mail: ¹*zivorad.gligorijevic@eknfak.ni.ac.rs*, ²*pveselinovic@kg.ac.rs*
³*aleksandar.manasijevic@eknfak.ni.ac.rs*

Резюме: Икономическото развитие, като изначален (естествен) стремеж и изконна потребност както на всеки отделен човек, така и на обществото като цяло, освен национален има и специфичен регионален аспект, който под въздействието на множество фактори винаги се осъществява и се реализира като неравномерно развитие. Следователно неравномерността на регионалното развитие е постоянна, тоест нейното съществуване представлява обща закономерност.

В условия, в които икономическото развитие е спонтанен, а не социално-насочен процес, неговата неравномерност води до появата на големи регионални различия. Ето защо съществува постоянна необходимост от изучаване на регионалното развитие, която става все по-актуална с всеки изминал ден. Това се дължи преди всичко на това, че по време на дългогодишни изследвания е доказано, че регионалното развитие, поради своето значение и въздействие върху цялостните социално-икономически процеси, съвсем основателно представлява една от централните области на интерес от страна на икономическа наука. Освен това, актуалността на изследването на регионалното развитие нараства в резултат на появата и наличието на големи регионални различия в икономическата реалност на много страни, независимо от степента на икономическото им развитие.

С течение на времето, в съответствие с промените в глобалната среда, на социално-политическите и, следователно, на икономическите системи, се промени и начинът за измерване и възприемане на регионалното развитие. Изхождайки от горепосочените позиции, целта на изследването е на базата на съответните теоретични постановки да се разгледат възникването и тенденциите на развитие на теорията и политиката на регионалното развитие.

Ключови думи: теория и политика на регионално развитие, „златен век“ на теорията и политиката за регионално развитие, неолиберална теория и политика за регионално развитие, съвременни концепции за теорията и политиката за регионално развитие.

Тази статия се **цитира**, както следва: **Глигориевич, Ж.; Веселинович, П.; Манасиевич, А. (2023).** Относно произхода и развитието на икономическата теория и политиката на регионално развитие. *Народно-стопански архив*, (3), с. 18-34.

URL: nsarhiv.uni-svishtov.bg

DOI: <https://doi.org/10.58861/tae.ea-nsa.2023.3.02.bg>

JEL: R10, R19, R58.

* * *

Въведение

Регионалното развитие, както като теоретична дисциплина, така и като определена икономическо-политическа практика, е сравнително ново явление, тъй като под влиянието на ученията на представителите на класическата школа на икономическата мисъл и тяхната дългогодишна доктрина за ненамеса в политиката навлиза на икономическата сцена с голямо закъснение (по време на Голямата икономическа криза в периода от 1929 до 1933 г.) „... тъй като ... дълго време на него се гледаше като на нежелан гост“ (Šobeljić, 1975, 233). Именно представителите на класическата школа в своите трудове пренебрегват или мълчаливо игнорират регионалното развитие в ученията си за икономическия либерализъм, ценова гъвкавост, пълна мобилност на производствените фактори, свободна конкуренция и автоматично изравняване на регионалните различия и в постулатите си, че регионалното разпределение се определя от неикономически фактори, че регионалното развитие не съдържа елементи на икономическа рационалност и че всички диспропорции, които могат да се появят (включително регионалните), имат временен характер. Но под влиянието на проблемите, възникнали

по време на споменатата криза, настъпва много бърз и внезапен обрат и регионалното развитие за много кратко време се превръща в една от най-важните области на интерес в икономическата наука. „В историята трудно може да се намери подобен пример за проблем с такова политическо и икономическо значение, който да се е наложил с такава сила и скорост, какъвто е случаят с регионалните проблеми във силно- и средно-развитите западни икономики“ (Mihailović, 1962), 12). От „нежелан гост“, за какъвто се е считало дълго време, регионалното развитие се превърна в един от централните въпроси, с които се занимава икономическата (а и не само икономическата) теория и политиката.

Интересът към изследването на регионалното развитие е предизвикан от големите регионални различия, които се проявяват като големи териториални проблеми (свръхконцентрация, депресивни зони, конфликти център-периферия, доминация и т.н.), които не се решават от само себе си чрез законите на свободната пазарна икономика, особено в годините на споменатата криза, когато различията се задълбочават дори още повече. Това наложи да се прибегне до намеса на държавата в икономическите процеси (Rosić, 1979). Възникналите по време на кризата проблеми допринесоха за критичен поглед и преразглеждане на концепциите на класическата икономическа школа и на изоставяне на погрешните схващания, базиращи се на доктрината на ненамеса в икономиката (Šobeljić, 1975). Реалността, която вече не можеше да бъде скрита, показва ясно, че пазарният механизъм не е в състояние да премахне регионалните различия, а напротив, все повече ги задълбочава.

Първите мерки за държавна намеса в тази област са предприети в Англия. „Исторически парадокс е, че Англия, за която един протекционист злобно отбеляза, че поставя Евангелието на Адам Смит в опаковката на всяка стока, беше първата страна,... която провъзгласи необходимостта от държавна намеса и по този начин отрече основните политически и икономически концепции, на които тя толкова упорито настояваше в продължение на повече от век и половина“ (Mihailović, 1962, 15).

В исторически план теорията и политиката на регионалното развитие се трансформираха преминавайки през периоди на дълбоки промени (Polèse, 1999), поради което, за по-пълното и по-лесното им разбиране, в процеса на тяхното изследване се налага непременно да се включи и историческият аспект. Това се дължи на факта, че човешкото общество постоянно еволюира и в този смисъл, в зависимост от промените в социалната система и общата ценностна система, се променя и икономическата система.

В съответствие с гореизложеното, регионалното развитие на различните нива на социално-икономическо развитие има различна роля в икономическата теория и практика. В този смисъл, погледнато в исторически аспект, могат да се обособят няколко различни периода, в които регионалното развитие се разглежда като своеобразен теоретико-методологически и приложен икономико-политически феномен. Във всеки един от тези периоди се наблюдава характерно и специфично за него разбиране за целите, ролята и значението на регионалното развитие в националната икономика.

Изхождайки от посочените по-горе гледни точки, основната цел на настоящата статия е да се анализират възникването и тенденциите на развитие на теорията и политиката за регионално развитие през три основни периода на нейната трансформация: *първо*, в периода от 50-те години до седемдесетте години на 20 век – „златният век” на теорията и политиката на регионалното развитие, *второ*, в периода след 80-те години на 20 век, известен като период на неолибералната теория и политика на регионалното развитие и *трето*, през период на съвременните разбирания за теорията и политиката на регионалното развитие през 21 век.

1. „Златният век” на теорията и политиката на регионалното развитие”

Икономическото развитие, като най-важната част от общия процес на развитие, има два неразделни аспекта: секторен, тоест отраслов, и регионален аспект. В същото време, под въздействието на многобройни релевантни фактори, развитие винаги протича и се реализира неравномерно. Всъщност то е възможно само като такова, защото именно тази неравномерност е източникът на развитие (Gligorijević, 1991). Като следствие от неравномерното развитие възникват регионални различия, т.е. разлики в степента на икономическо развитие на отделните райони. Тези различия винаги присъстват в по-голяма или по-малка степен в икономическата реалност на всички страни по света. Регионалните различия всъщност винаги са съществували и затова с право се посочва, че те са феномен, който е стар колкото човешкото общество (Uvalić, 1972, 11).

Регионалните различия са феномен, който винаги ще присъства в икономическата реалност на всички страни по света "... защото никога няма да има равномерно териториално развитие и това е така, защото отделните отрасли не се развиват равномерно. В даден период, определени отрасли и територията, на която се намират, могат да бъдат на

самия връх на развитие и тогава, при големи промени в структурата на производството и с излизането на нови отрасли на преден план, започва териториална диференциация, обособяват се нови региони, и се намалява ролята на предишните водещи региони“ (Stojanović, 1987, 165).

И така, става дума за явление, което, погледнато от времеви аспект, е постоянно (времево неограничено), тоест явление, което винаги присъства в икономическата динамика. Това е така, защото всички области на територията на една държава по обективни причини не могат да имат еднаква икономическа структура. Никога не може да се формира идентична структура на икономиката. В края на краищата, дори и да беше възможно, това не би било рационално. Оттук произтича изводът за постоянно наличие на регионални различия в икономическата структура на всяка страна, тоест „...изводът за неизбежността на съществуването на определени различия в нивото на развитие на определени региони“ (Rosić & Gligorijević, 2001).

С течение на времето регионалните различия стават все по-големи и водят до появата на различни проблеми (икономически, политически, социални, културни, екологични и други) и в началото на 30-те години на 20-ти век започват да привличат голямо внимание. Въпреки това, регионалното развитие преживява своето по-пълно утвърждаване и своя „златен век“ едва след Втората световна война, т.е. терминът „златен век“ на регионалното развитие се отнася за периода от 50-те до началото на 70-те години на 20-ти век.

Именно след големия и внезапен обрат, настъпил в резултат на неспособността на доктрината за ненамеса на държавата в икономиката (*laisse-faire*) да отговори на предизвикателствата, възникващи в практиката, теорията за регионалното развитие започна да се развива с ускорени темпове, носейки все по-значими научни резултати. Ускореното ѝ развитие обаче е прекъснато от Втората световна война, така че тази теория преживява своя "златен век" много по-късно - след края на войната. За по-реален анализ на този период е необходимо да се посочат социално-икономическите обстоятелства, характерни за този период.

В опустошената след Втората световна война Европа беше необходимо да се започне прилагане на мерки и инструменти за икономическо възстановяване на разрушените икономики на всички страни, участвали във войната. Икономически и демографски отслабените европейски държави в този период обаче не разполагат с достатъчно натрупани ресурси като източник на инвестиции, необходими за икономическо възстановяване и преодоляване на регионалните различия. Поради различни геополитически и икономически интереси, Съединените американски щати създадоха план за европейско възстановяване, по-известен

като „плана Маршал“, който предвиждаше инжектиране на капитал, необходим за възстановяването на европейските страни. В същото време възниква въпросът за равномерното разпределение на този капитал, както и въпросът за създаването на адекватни икономически структури, които да дават най-добри резултати в страните от Западна Европа.

Гореописаните обстоятелства, отнасящи се до естеството на предмета на изследване, позволиха ускорено и качествено развитие на теорията и политиката на регионалното развитие. Пет години след края на Втората световна война, т.е. след първоначалния етап на следвоенно възстановяване, се създават условия за провеждане на изследвания и прилагане на модели на регионално развитие, както и за тяхното по-нататъшно развитие. Този период се характеризира с кейнсианския подход и концепцията за т. нар. „социална държава“. Темповете на растеж са по-високи, безработицата намалява, а икономическите системи на страните функционират съгласно кейнсианските принципи.

При разглеждането на феномена регионално развитие в периода на „златния век“ може да се отбележи преди всичко активната роля на държавата в създаването и провеждането на регионална политика. Изследванията на редица автори от този период говорят за значението на региона като основен обект на изучаване. Още в този период е установено, че неравномерността в нивото на развитие между регионите е един от основните двигатели на икономическото, а оттам и на регионалното развитие. Въпреки това, в тези изследвания регионалното развитие не се разглежда във всичките си аспекти (Mihailović, 1962).

Неравномерността на регионалното развитие се обуславя от основния икономически закон, според който икономиката никога не е в състояние на пълно равновесие (Arandelović & Gligorijević, 2008). Тази неравномерност обаче трябва да бъде сведена до определени обществено приемливи граници, което е основна цел и причина за съществуването на теорията и политиката на регионалното развитие.

Горепосоченият подход към регионалното и икономическо развитие е актуален до средата на 70-те години, когато настъпват значителни промени в цялата социално-икономическа реалност, а след това и в настоящата икономическа парадигма. Именно петролната криза, както и появата на стагфлация, накараха създателите на макроикономическата политика да заменят предишната кейнсианска концепция за управление на икономиката с нова концепция - монетаризъм. Това, от една страна, доведе до появата на определени процеси като: дерегулация на икономиката, приватизация, намаляване на ангажимента за социална защита, след това фокусиране върху международната конкурентоспособност и фаворизиране на ролята на пазара пред ролята на държавата

(O'Connor et al., 2001; Beer et al., 2003), докато, от друга страна, интервенционистките програми, насочени към осигуряване на социално-пространствено равенство, децентрализация на индустриалното развитие и инвестиции в инфраструктура и услуги, бяха премахнати (Tonts, 1999). Поради това този период на развитие е известен в икономическата литература като криза на „златния век“ на регионалното развитие.

2. Неолибералната теория и политика на регионалното развитие

След периода на „златния век“ пазарният механизъм отново се въвежда като критерий за ефективност. А именно, концепцията, че намаляването на регионалните различия изисква държавата да е активен участник в икономическия живот беше изоставена и се възобнови разбирането, че регионалните различия автоматично ще бъдат смекчени чрез пазарния механизъм. Този период се нарича неолиберална ера в теорията и политиката на регионалното развитие.

Връщането към либералните разбирания, тоест въвеждането на концепцията за неолиберализъм, от една страна, благоприятства пазара и пазарните механизми, основани на принципа *laissez faire*, докато, от друга страна, всяка намеса на държавата в икономическия живот и всяка форма на държавен интервенционизъм се счита за неоправдана. Подобни тенденции обаче доведоха до отслабване на т.нар. социално измерение в дейността на стопанските субекти. В кейнсианския модел „социалната държава“ се грижеше за задоволяване на общите социални интереси, които от йерархична гледна точка, стояха над печалбата като основна цел на стопанската дейност на икономическите агенти. Фокусирането върху пазарния механизъм обаче доведе, наред с други неща, до конфликти със синдикатите и като следствие от тези конфликти, процесът на прехвърляне на капитал от области, където правата на работниците са защитени, към области, където защитата на правата на работниците е на по-ниско ниво. Този трансфер на капитали доведе до трайно нарастване на безработицата в определени региони, до спад на съвкупното търсене и съответно до увеличаване на регионалните различия. В същото време прилагането на чисто пазарен механизъм от една страна води до упадък на някои неефективни по пазарни критерии отрасли на промишлеността, а от друга страна, държави и региони, които по-гъвкаво се адаптират към пазарните условия и в същото време разполагат с необходимите количества ресурси за развитие, отбелязват постоянен растеж и развитие за сметка на други. В този период се наблюдава постоянно нарастване на

регионалните различия и в този смисъл беше необходимо да се обмислят, формулират и прилагат нови, по-иновативни модели на регионално развитие.

Изследователите в областта на регионалното развитие от този период смятат, че пазарът ще намали регионалните различия, които създава, със свой собствен механизъм. Въпреки това, както при либералните, така и при неолибералните концепции пазарният механизъм не може да смекчи адекватно регионалните различия без активна намеса на държавата. „Резултатът от тяхното прилагане е по-нататъшното задълбочаване на несъответствията в регионалното развитие“ (Lokin, 1979, 83).

Много често се задава въпросът „Каква е основната причина за неуспеха на пазара да намали регионалните различия и да реши други проблеми на регионалното развитие?“ Съвсем спокойно може да се каже, че проблемът се корени преди всичко в основните предположения на представителите на неолибералната теория, които са изначално погрешни. „Тези предположения са: че има пълна мобилност на производствените фактори, че действат условията на съвършена конкуренция и че въз основа на тях се осъществява междурегионалното движение на труд и капитал в съответствие с разликите в търсенето на тези производствени фактори“ (Šobeljić. , 1975, 247).

Ако разгледаме двата основни производствени фактора – труд и капитал – може да се отбележи, че тяхното движение под въздействието на комбинация от различни фактори е избирателно и неравномерно. Населението мигрира към райони, където ще бъде по-лесно да придобие необходимите условия за съществуване, т.е. към райони с по-висок среден доход (Manasijević, 2018). А именно, работната сила, според естественото си движение, ще се придвижва от по-слабо развити или изостанали региони към по-развити, които като правило имат по-добри условия за съществуване. Така че в този смисъл вече изостаналите региони остават без своя основен ресурс за развитие – квалифицирана работна сила. Поради отрицателните ефекти на това автоматичното движение на работна ръка и капитали регионалните различия се задълбочават допълнително. По същото неписано правило капиталът се придвижва от неразвити и изостанали региони към региони с по-добри и по-стабилни условия за инвестиране на капитали като: концентрация на производствени дейности, развита инфраструктурна мрежа, по-лесна бизнес комуникация, по-голям пазар и др.

В резултат на такива неблагоприятни тенденции производствената структура на изостаналите региони става фрагментирана и дори и капацитетът ѝ намалява. Развитите региони обаче продължават по-

нататъшното си развитие, като в същото време черпят всички необходими ресурси от слабо развитите региони. По този начин се обособяват съществени различия между производствената структура на развитите и слаборазвитите региони: в развитите региони, които регистрират постоянен приток на труд и капитал и под влияние на технологичния прогрес, се създава развита производствена структура, която се характеризира чрез високотехнологично индустриално производство. От друга страна, в изостаналите и слабо развити региони се развива промишлено производство, което е необходимо само за добив и първична преработка на суровини. „Във всички страни, в които се наблюдава бърза индустриализация, икономическото развитие увеличава все повече и повече тези различия (регионални) и един ден те се превръщат в елемент, забавящ общия темп на икономически, политически и културен възход на страната, погледната като цяло“ (Uvalić, 1962, 270).

Водени от гореспоменатите и доказани от практиката тенденции, стигаме до заключението, че принципите на неолибералната регионална политика и така наречената теория за икономическата изолация не са в състояние да разрешат адекватно проблемите, възникващи в резултат на неравномерното регионално развитие (Arandžević & Gligorijević, 2014).

След многократния провал на неолибералната регионална политика при решаването на проблема с неравномерното регионално развитие, условията в икономическата практика наложиха да се търсят и формулират нови модели, чието прилагане да смекчи регионалните различия и да реши проблемите на неравномерното регионално развитие (Gligorijević, 2014; Gligorijević & Ćorović, 2019). Редица автори, занимаващи се с въпросите и проблемите на регионалното развитие, се опитват в своите изследвания да заложат или на естествения механизъм на пазарно хармонизиране на регионалните различия, или на намесата на държавата. Но когато се анализира проблема с регионалните аномалии, тези два подхода не са взаимно изключващи се, така че отговорът на въпроса дали да се заложи на държавната намеса или на пазарните механизми е само един - и на двете, в оптимално съотношение. Аргументът се основава на две ключови допускания. Първо, държавата не трябва да се разглежда като нещо противоположно на капитала. По-скоро целите както на капитала, така и на държавата се припокрива в значителна степен. Второ, както при капитала, така и при държавата има сили извън техния контрол, към които те трябва да се адаптират (Ancien, 2005).

3. Съвременни концепции за теорията и политиката на регионалното развитие

В началото на последното десетилетие на 20 век настъпват съществени промени в разбирането на проблемите на икономическото, а оттам и на регионалното развитие. Развитието на икономическата наука през последните три десетилетия даде възможност да се осмислят по-задълбочено процесите и динамиката на развитие както на националните, така и на регионалните икономики и на техния капацитет, необходим за тяхното проактивно и реактивно поведение за овладяване на текущите промени в окръжаващата ги среда. Съвсем очевидно е, че са разработени множество теми, съобразени с целите за регионално развитие и регионална конкурентоспособност. В същото време сред учените, които се занимават с теорията и политиката на регионалното развитие, съществуват различни гледни точки (Veselinović, 2013). Някои от тези разлики в гледните точки са свързани с вниманието, което се обръща на ролята на субективните и обективните процеси и фактори. В началото на 21 век обаче, поради въздействието на процеса на глобализация, ролята на обективните (външни) фактори придобива все по-голямо значение. В едно индустриално общество важен фактор за нивото на развитие на даден регион е наличието на природни ресурси, докато в едно постиндустриално общество водеща роля имат други фактори. Приоритетни са услугите, които нямат изразена пряка връзка с територията на региона.

Разглеждайки генезиса на теорията и политиката за регионално развитие, могат да се разграничат три поколения на техните подходи: *първото* поколение се основава на предоставяне на подкрепа и създаване на „твърда“ инфраструктура в области, където се насърчава развитието; *второто* поколение насърчава инициативи, насочени към укрепване на „меката“ инфраструктура и нематериалните ресурси за развитие, като центрове за развитието (бизнес инкубаторите), иновационните центрове, институтите за изследване и развитие, центрове за обучение и т.н. могат да бъдат идентифицирани като най-често използваните инструменти на регионалната политика на т.нар. второ поколение; и *третото* поколение политики за регионално развитие, което особено се утвърди през последните две десетилетия, дава предимство на създаването и развитието на мрежи и мрежови организации, след това на свързването и установяването на различни взаимоотношения между пазарни участници и на тази основа осъществяване на ендегенно (регионално) развитие (Vazquez-Barquero, 2002, 152-170).

Мрежовата организация е съвременна форма на управление на регионалното развитие. Доминиращата през 50-те и 60-те години

държавна политика на преразпределение, както и политиката на развитие, базирано изключително на материални ресурси, която е характерна за 70-те и 80-те години на 20 век, вече не са адекватни мерки на политиката за регионално развитие. В новите глобални икономически условия конкурентоспособността на региона е от първостепенно значение. В това отношение иновациите, качеството на човешките ресурси, технологичният капацитет на компаниите, гъвкавостта на предприемаческите и институционалните организации и интегрирането на компаниите и регионите в конкурентни и иновативни мрежи се явяват като важни детерминанти на регионалното развитие.

Имайки предвид динамиката и обхвата на промените, настъпващи в глобализирания свят, поддържането на лидерска позиция не е никак лесна задача. Поддържането на високо ниво на конкурентоспособност изисква обучение, учене и прилагане на най-новите технологични изобретения. Ефектът, който задължително възниква, е все по-дълбока специализация в конкретна икономическа сфера. Поради нарастващата степен на специализация, почти няма организация, която да може самостоятелно да извършва собствена дейност без сътрудничество с други организации, които са се специализирали в други области и които предхождат или следват наблюдаваната дейност в производствената и логистичната верига. В глобалните условия икономическите субекти стават силно зависими един от друг, така че сътрудничеството с другите икономически агенти, а не конкуренцията помежду им, се превръща в основа за получаване на конкурентно предимство на региона. Както посочват някои автори, „... стремежът към увеличаване на регионалната конкурентоспособност води до засилено сътрудничество между фирмите, а така също и между публичния, частния и гражданския сектор“ (Stimson, Stough & Roberts, 2006, 388).

Прилагането на информационни и комуникационни технологии във всички сфери на бизнеса и производство, базирано на знания, обучение и информация, допълнително допринася за увеличаване на несигурността в бизнес средата. Повишената несигурност допринася за повишен бизнес риск. За да намалят рисковете и да постигнат по-добри резултати в бъдеще, компаниите и организациите в региона обединяват усилията си. Сътрудничеството между регионалните агенти се осъществява чрез различни видове мрежи, чрез създаване на партньорства и стратегически съюзи. Като действат заедно, регионалните участници могат да намалят риска и да увеличат сигурността. Взаимното сътрудничество повишава доверието, така че регионите, които прилагат тази концепция, се наричат „региони с високо доверие“. Доверителните взаимоотношения допринасят за по-бърз обмен на информация, намаляване на разходите и

рисковете и съвместно решаване на проблемите (Pike, Rodrigues-Pose & Tomaney, 2006, 92-93).

Следователно концепцията за конкурентното предимство е заменена от концепция, основана на сътрудничество, всичко това с цел управление на рисковете, които действат в глобалната среда. Обединени в регионални икономически мрежи и съюзи и с помощта на модерни информационни системи, участниците могат по-лесно да идентифицират и предвиждат бъдещите икономически тенденции. Повишава се капацитетът им за по-добро използване на възможностите или по-ефективно смекчаване на отрицателните ефекти. Фирмите, които са обединени под формата на бизнес мрежи или стратегически съюзи, имат по-силно влияние върху пазарните тенденции в сравнение с влиянието на отделните участници. Предимството се изразява във факта, че достъпът до нови пазари може да бъде осигурен чрез съвместни действия.

Политиката за регионално развитие в глобални условия се основава на насърчаването на инициативите, насочени към развитието на самите региони, а не на пространственото (пре)разпределение на икономическите дейности на територията на страната. Накратко, характеристиките на съвременната регионална политика са: намаляване на обичайното финансово подпомагане на регионите; по-голям акцент върху подпомагането на малки и средни предприятия, както и на „инкубатори“ на развитие; подпомагане на производителите при предоставяне на услуги; предоставяне на помощ за увеличаване на гъвкавостта за посрещане и адаптиране към предизвикателствата; насърчаване на иновациите и координация с други политики. Горепосочените характеристики на регионалната политика влияят положително върху качеството на регионалната инфраструктура, стимулират разпространението на иновации в региона, насърчават стартирането и развитието на компании и т.н. (Jovanović, 2006, 540).

Процесът на глобализация може да се тълкува по различни начини, но от гледна точка на съвременните пазарни икономики, той трябва да се разбира преди всичко като стратегически, обмислен процес на развитие на постиндустриалното общество. Постиндустриалното общество е свързано и с разширяването на транснационалния характер на икономиката, придружено от плурализъм и комбинация от публичен и частен сектор, с преплитане на механизми на пазарно, корпоративно и обществено регулиране на икономическите потоци. В резултат на това се появяват нови форми на организационна структура, основана на принципите на мрежовата организация.

Под влияние на процеса на глобализация самото понятие регион се развива, т.е. придобива нов смисъл. Едно възможно тълкуване на

региона е традиционното, което го определя като образувание, разположено в точно определено географско и административно пространство. Това е така нареченото дефинитивно определение за регион. Въпреки това, в съвременната епоха, в която пространството и времето са компресирани, литературата все повече изтъква гледната точка, че ролята на пространството в определянето на регионите е намалена. Изглежда, че има промяна в разбирането за региона, от единица, която е неделима от географското пространство и общността в него, до образувание, което се основава на комуникация и работа в мрежа извън географското пространство, във виртуалното пространство. Критериите за определяне, както и за самото съществуване на региона, се изместват от дефинитивни към функционални критерии. Зачитат се изискванията на новото общество, което се характеризира с нови информационни и комуникационни технологии, дейности и производство, базирани на знания и информация и други форми на нематериални ценности, както и виртуализация на реалността. Информационните потоци стават все по-динамични, а необходимостта от териториалност изчезва. В новите условия на концепцията за региона се противопоставя концепцията за мрежата, като нова форма на пространствени социално-икономически отношения (Osić, 2003, 50-52).

Технологичното развитие и обработката на информация, последвано от развитието на транспортните и комуникационните системи, увеличи мобилността и гъвкавостта на икономическите дейности както в пространството, така и във времето. Прилагането на информационни и комуникационни технологии и интернет услуги води до постепенна промяна в социално-икономическата структура от базирана на географско пространство към структури, базирани на мрежи. Позицията на националната територия, като основа за регионализация, е в „проблемна” връзка с концепции, които могат да се появят в близко бъдеще, които могат да бъдат определени като наднационални, обусловени от глобализма, мултикултурализма, многообразието и постмодернизма (Rylander, 1998).

Достъпът и използването на мрежови форми за обмен на информация и прилагане на стратегии за развитие ще бъде основен компонент на регионалното икономическо развитие в бъдеще. Виртуалната инфраструктура позволява на бизнесмени и инвеститори достъп до услуги, които не са физически разположени в конкретния регион. Наличието на виртуална инфраструктура означава, че в определен регион има пълен пакет от услуги за потенциален потребител (инвеститор), който най-често се създава чрез сътрудничеството на местни организации. Регионалните/местните организации създават стратегически партньорства и

мрежи с цел предотвратяване навлизането на доставчици извън регионалната икономика. Позицията на регионалната икономика е защитена чрез асоцииране и работа в мрежа на регионални организации (Suriñach, Moreno & Vayá, 2007, 25-35).

Въздействието на глобализацията върху регионалната икономика няма да бъде еднакво, тъй като ползите от виртуалната икономика ще бъдат реализирани от тези региони, които ще могат да привлекат професионални и обучени работници, със специфични знания, умения и креативност, които са готови да използват предимствата на информационната ера. Това трябва да се има предвид както от теоретичен, така и от практически аспект на регионалното развитие.

Заклучение

Регионалното развитие по своята природа и същност е комплексно явление, което има влияние върху почти всички сегменти на социално-икономическата реалност. Сложността и значението на регионалното развитие произтича от горепосочената позиция и в този смисъл трябва да се отчита влиянието на регионалното развитие върху демографските потоци, териториалната цялост на страната, темповете на икономически растеж, националната конкурентоспособност, политико-икономическите процеси, достигнатите нива на културно развитие, урбанизация, екология, (де)индустриализация, (де)аграризация, етническа структура и т.н.

Предвид факта, че икономиката никога не е в състояние на пълно равновесие, е необходима активна роля на държавата за решаване на проблемите на регионалното развитие. Въз основа на примерите от историческото развитие на теорията и политиката за регионално развитие, грешките на създателите на икономически политики, които предполагат, че естественото действие на пазарните механизми ще намалява регионалните различия, не трябва да се повтарят поради една единствена причина - тази концепция е доказано погрешна. Оптималното действие, насочено към намаляване на регионалните различия и решаване на проблемите в областта на регионалното развитие, изисква оптимална комбинация от държавна намеса и пазарни механизми.

Проблемите на регионалното развитие са от такова естество, че могат да бъдат решени само в дългосрочен план, независимо дали става въпрос за намаляване на регионалните различия или за трансформиране на структурата на икономиката в рамките на определени райони. Една добре замислена стратегия и политика за регионално развитие трябва освен икономическите да отчита и неикономическите измерения на

икономическото развитие, както и техните специфики във всеки регион с цел превеждането му от съществуващото състояние в ново желано състояние - състояние на по-високо ниво на развитие.

Интегралният подход към стратегията и политиката за регионално развитие позволява, освен диагностицирането на степента на регионално развитие и оценката на потенциала за развитие, цели да се наблюдава връзката между целите и факторите на развитие, като целта е резултатът от развитието винаги да води до непосредствено задоволяване на потребностите на хората и общото им благополучие. За всичко това е необходимо качествено съчетаване на теория и практика на регионалното развитие.

В анализа бяха подчертани някои от многобройните подходи към теорията и политиката на регионалното развитие. Съвсем очевидно е, че има развитие по редица ключови теми, в съответствие с концепциите за регионално развитие, но също така е факт, че сред учените, занимаващи се с този проблем има различни гледни точки. Броят и разнообразието от теории и концептуални подходи в областта на регионалната икономика днес е толкова голямо, че има реална необходимост от своеобразна систематизация, която да представи развитието на икономическата мисъл в тази област. В този смисъл за по-нататъшното развитие на теорията за регионалното развитие е необходимо преди всичко подробно да се анализира и систематизира натрупаният теоретичен материал. По този начин може да се постигне ефективно използване на систематизираните теоретични знания за регионалното развитие с цел решаване на проблемите, пред които е изправена икономическата практика.

Използвани източници

- Ancien, D. (2005). Local and regional development policy in France: Of changing conditions and forms, and enduring state centrality. *Space and polity*, 9(3), 217-236. <https://doi.org/10.1080/13562570500509877>
- Arandžlović, Z. & Gligorijević, Ž. (2008). *Nacionalna ekonomija*. Niš: Petrograf.
- Arandžlović, Z. & Gligorijević, Ž. (2014). *Regionalna ekonomija*. Niš: autorsko izdanje.
- Beer, A., Maude, A. & Pritchard, B. (2003). *Developing Australia's regions: theory and practice*. UNSW Press.
https://books.google.rs/books?id=VV_JAgAAQBAJ&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false

- Čobeljić, N., (1975). *Privreda Jugoslavije, rast, struktura i funkcionisanje*, knjiga druga. Beograd: Savremena administracija.
- Gligorijević, Ž. V. (1991). Relativization of regional differences in economic development: Theoretical and methodological aspect. *Teme*, 14(3-4), 279-289.
<https://scindeks.ceon.rs/issue.aspx?issue=4188>
- Gligorijević, Ž. (2014). *Ekonomska trilogija*. Niš: SVEN.
- Глигоријевић, Ж. & Ђоровић, Е. (2019) *Структурне промене и нови модел привредног раста Републике Србије*. Економски факултет, Ниш, 2019.
- Jovanović, M. (2006). *Evropska ekonomska integracija*, Beograd: Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta.
- Lokin, B. (1979). *Pristup koncepciji dugoročnog razvoja*. Zagreb: Biblioteka Naprijed.
- Manasijević, A. (2018). Demografski tokovi kao posledica regionalnih dispariteta u Republici Srbiji. *Regionalni razvoj i demografski tokovi*. Niš: Ekonomski fakultet.
- Mihailović, K. (1962). Regionalni aspekt privrednog razvoja. *Problemi regionalnog privrednog razvoja*. Beograd: Savez ekonomista Srbije.
- O'Connor, K., Stimson, R. J. & Daly, M. (2001). *Australia's Changing Economic Geography: A Society Dividing*. 1st ed. Melbourne: Oxford University Press.
<https://espace.library.uq.edu.au/view/UQ:40318>
- Očić, Č. (2003). *Uvod u regionomiku*, Beograd: Znamen.
- Pike, A., Rodrigues-Pose, A. & Tomaney, J. (2006). *Local and Regional Development*, New York: Routledge.
https://eclass.hua.gr/modules/document/file.php/GEO272/Andy_Pike_Local_and_Regional_Development_2006.pdf
- Polèse, M. (1999). From Regional Development to Local Development: On The Life, Death and Rebirth (?) of Regional Science as a Policy Relevant Science, *Canadian Journal of Regional Science*, 22(3): 299-314.
<https://espace.inrs.ca/id/eprint/9461/1/Inedit01-99.pdf>
- Rosić, I. & Gligorijević, Ž. (2001). *Regionalni razvoj Jugoslavije*, Niš: Ekonomski fakultet.
- Rosić, I. (1979). *Regionalna ekonomika Jugoslavije*. Beograd: Naučna knjiga.
- Rylander, D. (1998). Globalism and regionalism in the baltic sea region - the role of internet services in the interplay Göteborg University Sweden (dostupno na:
<https://www.geo.ut.ee/nbc/paper/rylander.htm>
- Stimson, R. J., Stough, R. & Roberts, B. H. (2006). *Regional Economic Development: Analysis and Planning Strategy*, New York: Springer.

- https://www.researchgate.net/publication/277005701_Regional_Economic_Development_Analysis_and_Planning_Strategy
- Stojanović, R. (1987). *Teorija privrednog razvoja u trećoj tehnološkoj revoluciji*. Beograd: Savremena administracija.
- Suriñach, J., Moreno, R. & Vayá, E. (2007). *Knowledge Externalities, Innovation Clusters and Regional Development*. Cheltenham (UK): Edward Elgar.
<https://www.e-elgar.com/shop/gbp/knowledge-externalities-innovation-clusters-and-regional-development-9781847201201.html>
- Tonts, M. (1999). Some recent trends in Australian regional economic development policy. *Regional Studies*, 33(6), 581-586.
<https://doi.org/10.1080/00343409950078288>
- Uvalić, R. (1962). Regionalne nejednakosti u kapitalističkim i socijalističkim zemljama, *Problemi regionalnog privrednog razvoja*. Beograd: Savez ekonomista Srbije.
- Uvalić, R. (1972). *Nerazvijena područja u razvijenim zapadnim zemljama*. Beograd: SANU.
- Vazquez-Barquero, A. (2002). *Endogenous Development: Networking, Innovation, Institutions and Cities*, New York: Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780203217313>
- Veselinović, P. (2013). *Nacionalna ekonomija*. Kragujevac: Ekonomski fakultet.

Проф д-р Живорад В. Глигориевич е преподавател в катедра „Национална икономика“ към Икономическия факултет на Университет Ниш, Република Сърбия. **Научни интереси:** национално стопанство, регионална икономика, браншова икономика.

ORCID ID: orcid.org/0000-0003-0055-5228

Проф д-р Петър Д. Веселинович е преподавател в катедра „Обща икономика и икономическо развитие“ към Икономическия факултет на Университет Крагуевац, Република Сърбия. **Научни интереси:** национално стопанство, регионално развитие, икономическа политика и икономическо развитие.

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-2765-1730

Александър Б. Манасиевич е докторант към Икономическия факултет на Университет Ниш, Република Сърбия. **Научни интереси:** национално стопанство, регионално развитие.

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-2268-8403

ISSN 0323-9004

НародноСТОПАНСКИ архив

Свищов, година LXXVI книга 3 - 2023

**Управление и дейност на малки и средни
предприятия в условия на криза**

**Относно произхода и развитието
на икономическата теория
и политиката на регионално развитие**

**Новата европейска митническа реформа –
възможности и предизвикателства**

**Методологични аспекти на преподаването
на кръгова икономика**

**Стабилизационна роля на макроикономическата
политика по време на COVID-19 кризата**

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“

СВИЩОВ

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

Проф. д-р Андрей Захариев – главен редактор
Проф. д-р Йордан Василев – зам. главен редактор
Проф. д-р Стоян Проданов
Проф. д-р Тодор Кръстевич
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Светослав Илийчовски
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Анатолий Асенов

МЕЖДУНАРОДЕН СЪВЕТ:

Проф. д-р ик.н. Михаил А. Ескиндаров – Финансов университет при Правителството на Руската федерация, Москва (Русия).
Проф. д-р ик.н. Григоре Белостечник – Молдовска академия за икономически изследвания, Кишинев (Молдова).
Проф. д-р ик.н. Михаил Ив. Зверяков – Одески държавен икономически университет, Одеса (Украйна).
Проф. д-р ик.н. Андрей Крисоватий – Тернополски национален икономически университет, Тернопол (Украйна).
Проф. д-р ик.н. Йон Кукуй – Университет Валахия, Търговище (Румъния)
Проф. д-р Кен О'Нийл – Университет Ълстер (Ирландия)
Проф. д-р Ричард Торп – Университет Лийдс (Великобритания)
Проф. д-р ик.н. Олена Непочатенко – Умански национален аграрен университет, Уман (Украйна)
Проф. д-р ик.н. Дмитрий Лукьяненко – Киевски национален икономически университет „Вадим Гетман”, Киев (Украйна)
Доц. д-р Мария Стефан – Университет „Валахия”, Търговище (Румъния)
Доц. д-р Анисоара Дуика – Университет "Валахия", Търговище (Румъния)
Доц. д-р Владимир Климух – Брановички държавен университет, Бранович (Беларус)

Екип за техническо обслужване:

Технически секретар: д-р Росица Проданова
Стилов редактор: Анка Танева
Превод английски: ст. преп. Венцислав Диков и ст. преп. д-р Маргарита Михайлова

Адрес на редакцията:

5250 Свищов, ул. „Ем. Чакъров” 2
Проф. д-р Андрей Захариев – главен редактор
☎ (+359) 889 882 298
Д-р Росица Проданова – технически секретар
☎ (+359) 631 66 309, e-mail: nsarhiv@uni-svishtov.bg
Благовеста Борисова – компютърен дизайн
☎ (+359) 882 552 516, e-mail: b.borisova@uni-svishtov.bg

Отпечатването на списанието за 2023 г. се осъществява с безвъзмездната финансова помощ на Фонд „Научни изследвания” – Договор ДНП № КП-06-НП4-36 по конкурс „Българска научна периодика – 2023 г.”

© Академично издателство „Ценов” – Свищов
© Стопанска академия „Димитър А. Ценов” – Свищов

НАРОДНОСТОПАНСКИ АРХИВ

ГОДИНА LXXVI, КНИГА 3 – 2023

СЪДЪРЖАНИЕ

Никола Вуянович, Милош Павлович

Управление и дейност на малки и средни предприятия
в условия на криза /3

Живорад Глигориевич, Петър Веселинович, Александър Манасиевич

Относно произхода и развитието на икономическата теория
и политиката на регионално развитие /18

Момчил Антов

Новата европейска митническа реформа – възможности
и предизвикателства /35

Петко Ангелов, Маргарита Михайлова

Методологични аспекти на преподаването на кръгова икономика /53

Вениамин П. Тодоров

Стабилизационна роля на макроикономическата политика
по време на COVID-19 кризата /72